

Van intuïtief naar onderbouwd

Ingrediënten ten behoeve van de leermiddelenkeuze

Wie herinnert zich niet de geur van nieuwe boeken en de nieuwsgierigheid naar wat er achter de linkjes te vinden is? Eerst als leerling en later als leraar. Toch word je als leraar soms geconfronteerd met de vraag of je wel de juiste keuze hebt gemaakt. Kennelijk had je bij de keuze van de methode toch niet alles wat belangrijk is in beeld. Of doet de methode beloften die jij uiteindelijk toch niet waargemaakt ziet.

DOOR HENDRIANNE WILKENS

Hoe kun je bepalen wat bij jouw onderwijs-situatie past en hoe bepaal je of de gekozen leermiddelen het leerproces van je leerlingen optimaal ondersteunen? In dit artikel krijg je de ingrediënten waarmee je tot een doordachte keuze voor de best passende leermiddelen komt.

De start- of diagnosefase van een keuzeproces

Bij de start bepaal je of de hele vaksectie meedoet of dat je een keuzeteam samenstelt dat een goede afspiegeling is van de gehele vaksectie. Een projectmatige manier van werken kan behulpzaam zijn. Een eenvoudig projectplan, gedeeld op bijvoorbeeld SharePoint geeft daarbij ondersteuning. Iedereen kan zo zien wat de planning is, wat het uiteindelijke resultaat moet zijn, wat er in de notulen staat, etc.

Daarnaast stel je vragen over wat de uitgangssituatie is, bijvoorbeeld:

- Waarom zouden we nieuwe leermiddelen/een nieuwe methode kiezen?
- Is de visie op onderwijs herkenbaar binnen de school?
- Is er een duidelijke visie op het vak?
- Hoe gaat de leermiddelenmix eruit zien? Hoe wil je de verhouding hebben tussen het zelf inrichten van het curriculum in relatie tot de rol van de methode? Ook denk je na over de gewenste verhouding tussen papier en digitaal.
- Is er voldoende kennis aanwezig over hoe je de best passende leermiddelen kunt kiezen?

- Waar halen we informatie over leermiddelen vandaan?
- Welke tools/handvatten kunnen ons helpen?
- Zijn er aanbestedingsafspraken?
- Zijn bovenstaande onderwerpen terug te vinden in een leermiddelenbeleidsplan?

Na deze startfase is het belangrijk dat je niet direct informatie over nieuwe leermiddelen gaat verzamelen. Er zijn eerst nog wat andere aspecten die aandacht nodig hebben. Met name de rol van visie en kennis zijn groot. En daaruit voortvloeiend het formuleren van een eerste set criteria waaraan nieuwe leermiddelen moeten voldoen volgens jullie.

De rol van visie en kennis

Visie op je onderwijs en kennis over wat ertoe doet bij het leren van leerlingen vormen de basis voor het formuleren van belangrijke criteria waar leermiddelen aan moeten voldoen. Als er in de schoolvisie van bijvoorbeeld een Topsport Talentschool staat dat er zoveel mogelijk wordt ingespeeld op individuele ontwikkelingsbehoeften van leerlingen, dan heeft dit consequenties voor de te formuleren criteria. In het leermiddel moet het dan bijvoorbeeld duidelijk zijn wat basisstof is en wat verrijking, zodat sommige leerlingen ervoor kunnen kiezen om alleen de basisstof te doorlopen.

Kennis over leerpsychologie zorgt ervoor dat je in leermiddelen belangrijke leerzaamheidsaspecten kunt herkennen, zoals het activeren van voorkennis of goed geformuleerde leerdoelen. Ook is het belangrijk dat je zicht hebt op de kwaliteit van de vormgeving van leermiddelen. De vormgeving moet ervoor zorgen dat de aandacht van de leerlingen gericht wordt op wat er geleerd gaat worden. Maar we zien juist vaak een vormgeving die zorgt voor onnodige belasting van het werkgeheugen, door te veel decoratieve plaatjes, allerlei drukke lettertypes en veel kleuren.

Met kennis over leertheorieën zul je bijvoorbeeld kritisch kijken naar of er voldoende samenwerkingsopdrachten zijn bij een constructivistische visie. Kennis kan vervolgens op deze manier ook de visie weer verder voeden. Met wat je in leermiddelen ziet of juist mist, kun je de visie verder aanscherpen.

Kennis en visie geven richting aan het keuzeproces, helpen bij het verantwoorden van de keuze en maken de kans op tevredenheid bij het gebruik van de leermiddelen groter.

Criteria formuleren

Als eenmaal besloten is dat er nieuwe leermiddelen gekozen gaan worden, lijkt het logisch om direct op websites van aanbieders te kijken. Toch kun je beter nog even wachten met deze stap. Als je een nieuwe auto, wasmachine of wat dan ook koopt; je kunt gerichter kijken als je al een aantal criteria hebt bedacht waaraan het nieuwe product moet voldoen. Zo werkt het met de keuze van nieuwe leermiddelen ook.

Het formuleren van criteria is dan ook de belangrijkste kernactiviteit van het keuzeproces. Tijdens het onderzoek naar keuzeprocessen (Reints & Wilkens, 2022) zagen we dat teams die eerst criteria formuleerden meer kritische vragen stelden aan

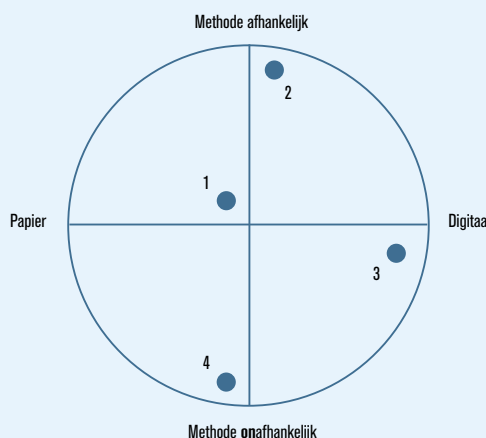
Het formuleren van criteria blijft niet beperkt tot een ronde, maar is een steeds terugkerende activiteit.

aanbieders. Hierdoor kregen ze informatie die meer op maat was en konden ze doorprikken als een aanbieder vaag bleef over bijvoorbeeld de adaptiviteit van een programma. Ook wisten ze beter wat ze wel en niet wilden en ze kwamen daardoor sneller, zonder al te veel omwegen, tot een keuze.

Het formuleren van criteria blijft niet beperkt tot één ronde, maar is een steeds terugkerende activiteit. Een eenvoudige en logische start is met elkaar te formuleren wat de plus- en minpunten van de huidige methode zijn. Ook het bespreken van de visie zal in het begin plaatsvinden en waarschijnlijk ook tussentijds.

Daarnaast gaat het om criteria die gaan over de leermiddelenmix. Wil je zelf een grote rol spelen bij het vormgeven van het curriculum door te werken vanuit leerlijnen en eindtermen/kerndoelen, of wil je dit overlaten aan een methode? Ook bepaal je daarbij hoe je de verhouding tussen papier en digitaal wilt. Er zijn allerlei varianten denkbaar.

1. De docent maakt gebruik van de methode en past daarnaast ook zelf wat lessen aan. Dit alles vooral op papier en hier en daar wat digitaal.
2. De docent is bijna geheel methodevolgend en maakt daarbij af en toe gebruik van digitale componenten.
3. De docent maakt voornamelijk gebruik van digitaal lesmateriaal en laat af en toe de methode los.
4. De docent geeft zelf vorm aan het curriculum door te werken vanuit kerndoelen. Dit voornamelijk door methodes op papier en hier en daar digitale componenten met elkaar te combineren.

Voorbeelden van mogelijke varianten

In 2021 vroeg de dagelijkse onderwijspeilmachine Teachtapp: Hoe tevreden ben je in het algemeen over de leermiddelen die je gebruikt? Je ziet, er is ruimte voor verbetering!

Vanuit de informatie die je krijgt van aanbieders zullen wellicht nieuwe criteria opborrelen. En heel relevant zijn ook criteria die je haalt uit (wetenschappelijke) artikelen en webinars/workshops over vakdidactiek en leerzaamheid. Als je vervolgens methodes met elkaar gaat vergelijken, zul je merken dat ook daar weer nieuwe criteria uit kunnen voortvloeien. Voortschrijdend inzicht zorgt ervoor dat er criteria bij komen en afvallen, waardoor de scope steeds duidelijker wordt.

Criteria kun je formuleren door:

- de huidige methode te evalueren en plus- en minpunten te bepalen;
- de visie op onderwijs, leren en het vak te bespreken;
- de gewenste leermiddelenmix te bepalen;
- criteria uit (wetenschappelijke) kennis over vakdidactiek en leerzaamheid te destilleren;
- criteria uit informatie over methodes van aanbieders te destilleren;
- criteria te destilleren uit het toetsen en vergelijken van methodes.

Handige hulpmiddelen hierbij zijn een plussen- en minnenschema (zelf eenvoudig te maken), de criteria uit de MILK-light van het CLU (<https://clu.nl/milk-light/>) in combinatie met de Keuzehulp Leermiddelencriteria van Kennisnet (<https://wijzer.kennisnet.nl/leermiddelcriteria>).

Informatie verzamelen

Als je bepaald hebt wat vanuit jullie visie op onderwijs en het vak belangrijk is en je hebt met elkaar besproken wat goed en minder goed bevalt aan de huidige methode, dan heb je een eerste lijst met criteria. Met die lijst kun je informatie gaan verzamelen en een longlist opstellen. Er zijn verschillende manieren om aan informatie te komen. Kijk op websites, volg presentaties, webinars of nodig aanbieders en vooral ook onafhankelijke adviseurs uit. Je zult merken dat bepaalde leermiddelen afvallen omdat ze onvoldoende voldoen aan de opgestelde criteria.

Ook kun je informatie verzamelen door inhoudelijke workshops te volgen. Stel dat je meer vakoverstijgend wil gaan werken of dat je leerlingen meer keuzes wilt geven in leerroutes, dan zal informatie uit deze workshops leiden tot nieuwe criteria.

Samengevat

- verzamel informatie over het beschikbare aanbod;
- volg presentaties, webinars, (inhoudelijke) workshops;
- gebruik de criterialijst als input voor vragen aan aanbieders/onafhankelijke adviseurs;

- bepaal steeds of de informatie consequenties heeft voor de criteria-ontwikkeling.

Toetsen en vergelijken

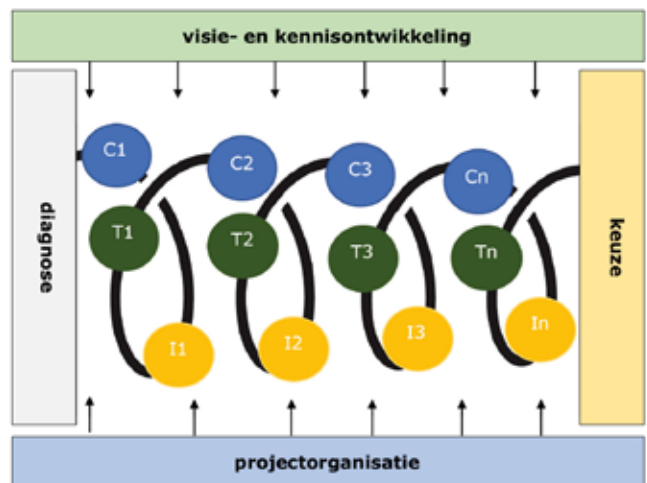
Nadat je een longlist met mogelijke leermiddelen hebt opgesteld, wil je deze afpellen tot een shortlist. Dit doe je door leermiddelen te toetsen en met elkaar te vergelijken. Ook dit doe je weer aan de hand van de lijst met criteria. Als je eenmaal een shortlist hebt van twee of drie leermiddelen/methodes, kun je proefexemplaren aanvragen. Je kunt deze zelf kritisch gaan bekijken en vergelijken, maar nog waardevoller is het als de leerlingen ermee aan het werk gaan. Stel dat je twee methodes met elkaar wil vergelijken, dan kun je dat in parallelklassen doen en een logboek bijhouden met daarin wat goed en minder goed is aan de methode.

Keuze

Op basis van de toetsing en vergelijking maak je uiteindelijk een keuze met je keuzeteam. Als alle voorgaande activiteiten zijn doorlopen, is de kans op een doordachte en goed te onderbouwen keuze groot. Je mag verwachten dat het dan ook een keuze is waarmee iedereen tevreden is.

Een lineair-cyclisch keuzeproces

Bovenstaande is samen te vatten in de volgende figuur die laat zien dat het gaat om een lineair-cyclisch proces binnen een kader dat begint met het stellen van een diagnose, waarbij er vanuit een eenvoudig opgezette projectorganisatie de steeds terugkerende activiteiten worden gevolgd. Daarbij is er voortdurend sprake van visie- en kennisontwikkeling, waardoor de uiteindelijke keuze doordacht gebeurt.

C1 t/m Cn = Criteria ontwikkelen, I1 t/m In = Informatie verzamelen, T1 t/m Tn = Toetsen en vergelijken

Maak er geen haastklus van

Het zal duidelijk zijn dat je niet zo maar even tijdens een paar middagen een nieuw leermiddel kiest. Neem er gerust een schooljaar de tijd voor. ●

► **Hendriane Wilkens is directeur van het CLU leermiddelenadviescentrum**

- **Reints, A. & Wilkens, H. (2022). Het kiezen van de best passende leermiddelen. Onderwijskennis.nl. <https://www.onderwijskennis.nl/artikelen/het-kiezen-van-de-best-passende-leermiddelen>**